

Szeretettel meghívjuk a

BTK Néprajztudományi Intézete, a ELKH-DE Néprajzi Kutatócsoport, a Néprajzi Múzeum és a Szabadtéri Néprajzi Múzeum

konzorciumi együttműködésében megvalósuló

ÖRÖKSÉGGÉPZÉS, FORRÁSKÖZÖSSÉGEK, NÉPRAJZI MŰHELYEK

EGY INDULÓ INTÉZMÉNYKÖZI KUTATÁS KÉRDÉSFELVETÉSEI

című konferenciára

(ELKH SA-35/2021 *Örökségképzés, kulturális emlékezet, identitás*)

(NKFI K_22 142797 – NKFI K_22 143295 – NKFI K_22 143711 – NKFI K_22 143735
Örökségkonstrukciók kortárs közösségi szintereken – Identitás, emlékezet, reprezentáció)

ELKH
Eötvös Loránd
Kutatói Hálózat

ELKH-DE
Néprajzi Kutatócsoport

Néprajzi Múzeum
Museum of Ethnography

MTA Humántudományok Kutatóháza
központi konferenciaterem, földszint
(1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.)

2023. május 18. 9:00–18:00

Tartalom

Program	4
A konferencia célkitűzései	5
A kerekasztal-beszélgetés célkitűzései.....	6
Az előadások absztraktjai.....	7

Program

9:00–9:10 Köszöntő Balogh Balázs, a Bölcsészettudományi Kutatóközpont főigazgatója, a Néprajztudományi Intézet igazgatója

9:10–10:30 I. szekció: Örökségkonstrukciók kortárs közösségi színtereken – egy OTKA kutatás konzorciumi partnereinek bemutatkozása (szekcióvezető: Marinka Melinda)

Veres Gábor: Forrásközösségek és kulturális örökség

Nagyné Batári Zsuzsanna: Örökségünk – a Skanzen és örökségei

Bartha Elek: Tervek és lehetőségek az ELKH-DE Néprajzi Kutatócsoport OTKA kutatásában

Fülemile Ágnes: Örökségképzés, kulturális emlékezet, identitás és reprezentáció – A BTK Néprajztudományi Intézet munkatársainak kutatási témái

10:30–10:50 Kávészünet

10:50–12:50 II. szekció: Örökség és múzeumi gyűjtemények (szekcióvezető: Régi Tamás)

Cseri Miklós: *Az épített, a tárgyi és a szellemi kulturális örökség megjelenése a szabadtéri múzeumi bemutatás komplexitásában*

Sári Zsolt: *Tárgyi örökség és szellemi örökség – a múzeumi gyűjtemény értelmezési lehetőségei. Kérdések és nehézségek*

Fülöp Hajnalka: *Egy kutatás kiindulópontjai. A Néprajzi Múzeumban őrzött tárgyi- és adattári emléktárgyak és a hagyományörzéseként értelmezett jelenségek a Tolna megyei bukovinai székely népesség körében*

Paréj Gabriella: *Örökség és emlékezet - Erdős Kamill cigány közösségekben végzett terepmunkája nyomában*

12:50–14:00 Ebédszünet

14:00–16:00: III. szekció: Örökségkonstrukciók és emlékezés (szekcióvezető: Nagyné Batári Zsuzsanna)

Csíki Tamás: *Kultusz, emlékezet, örökség – A Petőfi-centenárium (1923)*

Szabó Henriett: *A szellemi kulturális örökség néprajzi filmes ábrázolása: vizuális etnográfiai műhelymunka a Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszékén*

Borbély Sándor: *Örökségkonstrukció és időtapasztalat. A kulturális örökségteremtés antropológiai megközelítései és hétköznapi társadalmi praxisai*

Cseh Fruzsina: *Örökölt tabuk. A háziipari és népi iparművészeti szövetkezetek helye a népművészeti örökségben*

16:00–16:20 Kávészünet

16:20–17:30 Kerekasztal-beszélgetés: Forrásközösségek néprajzi perspektívában – kutatói szerep- és terepértelmezések (a beszélgetést vezeti: Eitler Ágnes)

Résztevők: Csonka-Takács Eszter, Marinka Melinda, Régi Tamás

17:30–18:00 Kérdésfelvetések, konzorciumi egyeztetés, a konferencia zárása

18:00 A résztvevőket és a hallgatóságot szívesen invitáljuk egy informális konferencia zárásra a Néprajztudományi Intézet tárgyalójába. (B. ép. 8. em. 33.)

A konferencia célkitűzései

Örökségképzés, forrásközösségek, néprajzi műhelyek - egy induló intézményközi kutatás kérdésfelvetései

Az örökségképzés összetett, kortárs folyamat, mely a társadalmat a globális, valamint nemzetállami szintű normaadó kontextusoktól a lokális közösségekig átjárja. Rendkívül változatos színtereken zajló folyamat, egyaránt része a rurális és városi életvilágoknak, és jelen van az intézmények által teremtett múzeumi térben. A korábbi kontextusából kiemelt, *örökséggé* alakított kulturális elem nem kevésbé sokszínű, hiszen a konstruálás folyamatának és kontextusának jellegétől függően eltérő időszakok, társadalmi szituációk műveltsége, tárgyi kultúrája és szellemi termékei telítődhetnek szimbolikus jelentésekkel. Egyes korszakok hagyatékának a presztízse (elfogadása vagy elutasítása) és jelentései, a hagyományhoz való viszony, a „hitelesség” értelmezésének különböző módoszatai széles spektrumon mozognak. A részvétel során kijelölt szerepek – kutató- vagy szakértő, közvetítő, aktív és passzív helyi ágensek – sokfélék, és az egyes szituációkban, ahol az örökség képzése empirikus módon vizsgálható, gyakran egymástól nehezen elhatárolható, egymásba fonódó pozíciókat jelentenek.

Bár az érintett színterek, mozgásba hozott szereplők, létrehozott identitásalakzatok rendkívül heterogén mintázatot adnak, a háttérben mindenütt vizsgálható az örökségképzés kulturális logikája, és éppen ez jelentheti a 2022 szeptemberében indult *Örökségkonstrukciók kortárs közösségi színtereken – Identitás, emlékezet, reprezentáció* c. konzorciumi OTKA projektben résztvevő néprajzi és antropológiai műhelyek közös munkájának alapját. Konferenciánkon az „örökségesítés” konkrét, kulturálisan felépített gyakorlataira koncentrálnunk, kiemelt figyelmet szentelve a különböző működési irányultsággal bíró intézményeink helyére és szerepére az örökségkonstruálás társadalmi gyakorlatának vizsgálatában. A konzorciumi felek bemutatkozása és a közvetlen interakcióra invitáló kerekasztal-beszélgetés célja, hogy egy-egy terület – kutatás, múzeumi munka, oktatás – egyedi problémafelvetés nyomán megtalálja a különböző intézmények megközelítéseinek metszéspontjait.

Forrásközösségek néprajzi perspektívában – kutatói szerep- és terepértelmezések – Kerekasztal-beszélgetés

Résztevők: *Csonka-Takács Eszter, Eitler Ágnes, Marinka Melinda, Régi Tamás*

Az örökségkonstruálás konkrét megvalósulási formáinak elemzése során a legtöbb néprajzi és antropológiai kutatás szembesülhet azzal, hogy a jelenség szempontjából releváns *közösség* körvonalai elasztikussá válnak. A tradíció fenntartása már nem, vagy csak ritkán a szűkebb, helyi közösség egészének ügye, a hagyomány „ápolásának” új formái, keretei, szereplői lehetnek, akik motiváltak a működtetésében, és bizonyos esetekben a helyi társadalom több csoportját is meg tudják szólítani. A közösségek illékonyágát fokozza, és ezzel együtt kijelölhetőségüket tovább nehezíti, hogy a „megszólítás” a különböző identitáslakzatokkal való érzelmi azonosulás alkalmi megélésére hív. Másrésztől – ennek némileg ellentmondva – az örökség tétel által, összetartozásukat reflektív módon megélő, saját életviláguk egészéből kiemelt javaikat tudatosan kezelő közösségek születnek, amelyek egyre inkább „helyet kérnek” a róluk szóló múzeumi, kutatói diskurzusokban. Mindez természetesen nem választható el a kultúrakutatás és muzeológia azon kortárs irányaitól, amelyek egyre inkább a forrásközösségek részvételére építenek, bevonva őket a tudástermelés és az interpretáció folyamatába. Mindezek a kutató–kutatott viszonyának és néprajzi terepeink újragondolására készítetnek.

Az előadások absztraktjai

Bartha Elek

Tervek és lehetőségek az ELKH-DE Néprajzi Kutatócsoport OTKA kutatásában

Az ELKH-DE Néprajzi Kutatócsoport a pályázati téma keretében a kulturális örökség kezelésének feltérképezését szinkrón és diakrón dimenzióban végzi. Az utóbbi a hét évtizedes debreceni néprajzi kutatásnak és képzésnek az alapjaira építve, a már meglévő, adattárban archivált örökségként értelmezett alapkutatási eredmények felhasználásával valósul meg. Ennek folyamatában a csoport számos eredménye vált a szaktudomány későbbi alkalmazott gyakorlatainak részévé, mint például a helyi értékek feltárása, megjelenítése, felélesztése. Több magyarországi nemzetiséghez kapcsolódó kutatásunk eredménye szolgáltat az egyes közösségek örökségkonstrukcióihoz alapozó néprajzi tudást.

Örökségkonstrukció és időtapasztalat. A kulturális örökségteremtés antropológiai megközelítései és hétköznapi társadalmi praxisai

A tanulmány a „kulturális örökség”-et tárgyaló mai kulturális antropológiai megközelítések, elméleti-módszertani paradigmák, valamint az örökségteremtéshez kapcsolódó hétköznapi társadalmi gyakorlatok (lokális érték- és hungarikum-listák készítése, emlékművesítés, fesztiválizáció, muzealizáció stb.) vizsgálatával foglalkozik.

A tanulmány első részében a szerző röviden ismerteti a „kulturális örökség” fogalmát leíró kortárs kritikai antropológiai szakirodalmat, valamint az adott tudásterülethez kapcsolódó fontosabb elemzési modelleket. Ennek kapcsán egy olyan megközelítés mellett érvel, amely az örökség-jelenségeket, valamint azok különböző megjelenési formáit (tárgyak, helyek és gyakorlatok) egyfajta ontológiai keretben (a jövőről alkotott alternatív, kulturális koncepciók kontextusában) közelíti meg. A tanulmány ezt követően egy empirikus példán – a kárpátaljai magyar kisebbség körében 2010 után elindult értékgyűjtő/értékőrző mozgalom elemzésén – keresztül azt mutatja be, hogy az adott nyugat-ukrajnai térségben az örökségképzésnek milyen lokális/regionális gyakorlatai, rituális és szimbolikus mintázatai vannak. A kisebbségi politikai-kulturális elitek tevékenységét vizsgálva itt a szerző azoknak a jelentés-transzformációs folyamatoknak az elemzésére koncentrálna, amelyek révén az egyes lokális kulturális javak (vagy azok bizonyos, önkényesen, esetlegesen kiragadott elemei) globális társadalmi realitásokká (nemzeti-transzlokális örökség-tárgyakká) alakulnak át.

Örökölt tabuk. A háziipari és népi iparművészeti szövetkezetek helye a népművészeti örökségben

Az 1951-től megalakult háziipari és népművészeti/népi iparművészeti szövetkezetekre kevés figyelmet fordít a néprajztudomány, és a népi iparművészetről folyó diskurzusokban (kiállításokon, kiadványokban) is ritkán jelenik meg. A téma periferikus helyzetének egyik oka lehet a vizsgált korszaknak a népi díszítőművészet mai esztétikai és művészi igényeitől eltérő, differenciáltabb, az akkori piac elvárásainak nagyban megfelelni kívánó tárgykészítő gyakorlata, valamint a korszak ideológiai terheltsége. A szövetkezetek azonban kisebb-nagyobb mértékben helyet kapnak az alkotó közösségek által az örökségintézményekhez benyújtott jelölésekben, esetenként a történetüket bemutató kiadványokban. Az azonban, hogy egy-egy közösség milyen mélyrehatóan foglalkozik az egykori szövetkezete történetével, nagy különbségeket mutat, aminek okaira az egyéni beszélgetések során derül fény. Az életutak és motivációk kutatása megvilágítja azokat a közösségeken belüli és kívüli tabukat, amelyek máig kísérik a szövetkezetek emlékét.

Az épített, a tárgyi és a szellemi kulturális örökség megjelenése a szabadtéri múzeumi bemutatás komplexitásában

A Szabadtéri Néprajzi Múzeum az elmúlt 25 évben a hazai és a nemzetközi múzeumi életben párját ritkító fejlődést, megújulást mutatott, amelyet mindig az a múzeumi vízió táplált, miszerint a Skanzen egy társadalmi és szolgáltató múzeum. Olyan nemzeti közgyűjtemény, amely mind tudományos, mind társadalmi szerepvállalásban nyitott, integrált kulturális térként jelenik meg. Az intézmény kiterjedt hazai és nemzetközi kapcsolathálót hozott létre, amelynek elemei a szabadtéri muzeológia mellett az általános muzeológia, a múzeumi és a néprajzi felsőoktatás, valamint az épített, a tárgyi és a szellemi kulturális örökség területén is megmutatkoznak.

2009-ben a Skanzen szervezetén belül létrejött a Szellemi Kulturális Örökség Igazgatóság (SZKÖI), amely az UNESCO Magyar Nemzeti Bizottság Szellemi Kulturális Örökség Szakbizottságának titkársági teendőinek ellátása mellett – csatlakozva a nemzetközi trendekhez – egyrészt óriási társadalmi ismertség elnyerését és háló kiépítését tette lehetővé, valamint az egyetemes 3 örökségvédelem egyik legdinamikusabban fejlődő ágának, a szellemi örökség (intangible heritage) megőrzésének irányítását is végzi. Az Igazgatóság munkájának eredményeként 2022-ig végéig 48 örökségelem került fel a Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Jegyzékére, és 10 program a jó megőrzési gyakorlatok regiszterébe. A Fenntartó által a múzeumhoz delegált feladatként jelent meg 2019 őszén az úgynevezett Európai kulturális utak projekt és feladatrend, amelyet szintén a Szellemi Kulturális Örökség Igazgatósága lát el. 2017 áprilisában létrejött a Magyarországi Tájházak Központi Igazgatósága (MTKI), amelynek feladata az 586 hazai tájház, valamint a több mint 400 határainkon túli tájház és falusi gyűjtemény ügyeinek segítése, módszertani útmutatás, szakmai segítség és természetesen az oktatás. Az aktív szerepvállalás 2017-től a Kubinyi Programban, illetve 2018-tól a Népi Építészeti Program meghirdetését követően az MTKI ugyancsak folytatta a pályázókat segítő információs tevékenységét. Az MTKI által végzett oktatói, szakmai, módszertani és hálózatépítő munka eredményeképpen a magyar múzeumi hálózat számbeli többségét képező intézménytípus becsatornázódása a kontrollált, szakmailag irányítható és ellenőrizhető rendszerbe folyamatosan zajlik, ez a szerepkör és társadalmi igény a jövőben pedig csak erősödni fog.

A SZKÖI, az MTKI és az Európai kulturális utak projekt a Szabadtéri Néprajzi Múzeum nemzeti intézményi szerepét és státuszát kiszélesítette, nagyban emelve annak szakmai presztízsét, fenntartói és társadalmi beágyazottságát. E folyamat mintegy lezárásaként értelmezhető a 2019. december 11-én elfogadott kulturális törvénymódosítás, amelynek következményeként a szentendrei Skanzen kultúrstratégiai intézménnyé vált, amely az épített, tárgyi és szellemi kulturális örökségvédelem kiemelt és elismert helyszíne.

Előadásomban a szentendrei Skanzenben használt módszertan és bemutatási forma mellett azt vizsgálom, hogy a nemzetközi (nyugat-európai és skandináv, vizsgált skanzenek: Beamish, Detmold, Bokrijk, Arnhem, Aarhus, Stockholm) szabadtéri múzeumok esetében hogyan zajlik az örökség fogalmának megkonstruálása? Az adott múzeum tárgyi gyűjteménye visszaköszön-e, reprezentálja-e az adott közösség kulturális örökségét? Jellemző-e náluk az örökségelemek „fesztiválosulása”? A vizsgált külföldi intézményeknek milyen a kapcsolata forrásközösségeikkel? Van-e közöttük diskurzus? Többek között ezekre a kérdésekre keresem a választ.

Kultusz, emlékezet, örökség – A Petőfi-centenáriumi (1923)

Magyarország 1923-ban Petőfit ünnepelte, ami lehetőséget kínált a kormány számára a Trianon utáni kulturális „újjászületés” és a kultúrfölény igazolására, a közösségeknek pedig a lokális hagyományok és identitások erősítésére. Szobrot avattak Kiskunfélegyházán, Petőfi-napokat tartottak Kiskőrösön, emléktáblát lepleztek le a Hortobágyon, többnapos fesztivált rendeztek Segesváron, régi és új múzeumi kiállításokat nyitottak meg, emlékbélyeg-sorozatot adtak ki, szimfóniát, alkalmi népszínműveket és mozifilmet mutattak be, teljes és csonkított Petőfi-kiadások láttak napvilágot, Párizsban, Londonban, Berlinben és más európai városokban tartottak ünnepeket, legendák elevenedtek meg ismét a költő haláláról (stb.). Az előadás Petőfinek ezen sokszínű kulturális reprezentációját mutatja be, ami módot ad az egyszerre jelenlévő kultusz, kommemoráció és örökségesítés sajátosságainak szemléltetésére.

Fülemile Ágnes

Örökségképzés, kulturális emlékezet, identitás és reprezentáció – A BTK Néprajztudományi Intézet munkatársainak kutatási témái

A BTK Néprajztudományi Intézet kutatási programja többségében a Kárpát-medencében élő magyarság, illetve, kisebb részt különböző nemzetiségek lokális közösségeiben, falusi és városi környezetben valósul meg. Az NKFIH OTKA támogatással létrejövő konzorciumi pályázatunk tulajdonképpen a 2021 óta folyó ELKH finanszírozásával végzett kétéves kutatási szakasz folytatásának tekinthető. Egy intézmények közötti konferencia remek alkalom a számvetésre, s a kollégák terveinek megvitatására. Munkatársaink jellemzően jelenkutatást folytatnak, tehát az örökség felidézésének, megalkotásának és működ(tet)ésének folyamatait szinte a történésekkel egyidejűleg van módjuk megvizsgálni. Ugyanakkor nagy hangsúlyt helyezünk a történeti, társadalomtörténeti kontextusok alapos feltárására, vizsgálataink tehát mintegy 150 éves időintervallumot ívelnek át. Az előadás során a projektvezető röviden bemutatja a kutatásban résztvevő kutatók érdeklődési területeit, illetve az örökség-kutatás témakörében végzett eddigi eredményeiket és terveiket Szentgericétől Rózsaszentmártonig, s Kárpátaljától a Selypi-medencéig.

Egy kutatás kiindulópontjai. A Néprajzi Múzeumban őrzött tárgyi- és adattári emlékanyag és a hagyományörzéseként értelmezett jelenségek a Tolna megyei bukovinai székely népesség körében

Előadásomban áttekintem a Néprajzi Múzeum adattári és a tárgyi gyűjteményeiben őrzött, a bukovinai székely népcsoport közösségeiből származó anyagot abból a szempontból, hogyan jelentheti ez az anyag a tervezett kutatás egyik kiindulópontját. Ezzel párhuzamosan áttekintem a Bukovinai Székelyek Országos Szövetsége által nyilvántartott tájházak, emlékszobák, hagyományörző együttesek működését, a közösségi ünnepi alkalmakat – ezek alapján kirajzolódik egy mintázat, amelyből az utóbbi évtizedek lokális hagyományörző tevékenységeinek jellege megismerhető. Ez a két adatállomány jelenti azt az „adatbázist”, amelyre támaszkodva a kutatás témájához különböző adottságú kutatópontokat jelölünk ki annak érdekében, hogy minél reálisabb képet kapjunk az együttesek, szervezetek működéséről.

A birtokunkban lévő néprajzi anyag, és a hagyományörző tevékenységet koordinálókkal, valamint az együttesek tagjaival folytatott interjúk segítségével szeretnénk közelíteni ahhoz a kérdéshez, párbeszédet folytatni arról, hogyan járulhat hozzá a Néprajzi Múzeum a jelenkori helyi igényekhez, az etnikai identitás témakörében fontosnak látszó tevékenységhez. Például a helyben őrzött emlékanyag kiegészítésével, az emlékanyag értelmezéséhez nyújtott segítséggel, a tárgyi anyag őrzésének problémáiban való támogatással, az örökség fogalmának újradefiniálásával a helyi adottságokhoz igazodva stb. Mindez a revitalizáció problémakörét érinti a jövőben. A kutatás személyes és családi kapcsolatok vizsgálatán keresztül tárná fel, hogy mit jelent a bukovinai székelyek második és harmadik generációjának identitása szempontjából a körükben élő mitikussá vált eredettörténet.

Örökségünk – a Skanzen és örökségei

Jó a bölcsesség az örökség mellett, hasznos azoknak, akik látják a napot. Préd. 7,11

A Szabadtéri Néprajzi Múzeum kutatói által kidolgozott kutatási tervek négy nagy téma köré csoportosulnak az örökségkonstrukciók tekintetében. Az első csoportba tartoznak a múzeumra fókuszáló témák: így a Skanzenben megvalósuló múzeumi reprezentáció és annak hatásvizsgálata a kibocsátó közösségekre, a szelekció, amelynek során a bemutatás létrejön, illetve az aktorok, akik a folyamat részesei. Külön hangsúlyt kap az intézmény örökségkutatásaiban a tárgygyűjtemény és annak egyes csoportjai, feltárva azt, milyen mértékben reprezentálják ezek a kiválasztott tárgyak a bemutatni kívánt forrásközösségeket mind az identitás, mind pedig a kulturális örökség dimenziójában, milyen a kapcsolat a közösség, az örökségképe és a tárgyak között, és hogyan lehet a közösség bevonásával újra és újra-interpretálni ezeket a tárgyegyütteseket. A kutatások második csoportja a szellemi kulturális örökség témája köré csoportosul, vizsgálva több olyan örökségközösséget, amely a szellemi kulturális örökség nemzeti jegyzékén szerepel. A vizsgálatok során szempontként jelenik meg többek között a jegyzékre kerülés hatása a közösségre és magára az örökségelemre, annak gyakorlására, muzealizációjára és reprezentációjára, illetve az örökségközösségek hálózatára. A kutatások harmadik területe a tájházakra fókuszál, vizsgálva a tájházakat, mint az örökség(re)konstrukció elemeit, a lokális építészet és életmód bemutatásának helyszíneit, ezeknek kialakítását, a folyamat résztvevőit, az örökségesítést meghatározó személyeket. A lokális hagyomány letéteményeseiként értelmezhető tájházak történetében fontos lépés, hogy a társadalmi szerepvállalás erősödésével az identitás és helyi tudás bázisává váltak ezek az intézmények, ezért érdemes megvizsgálni, hogy hogyan körvonalazható a résztvevők egymáshoz való viszonya ebben a folyamatban, illetve stratégiai fontosságú mindannak felmérése, hogy a Magyarországi Tájházak Központi Igazgatóságának szakmai tevékenysége milyen szinten és mértékben hatott a tájházak szakmai működésére és ezáltal a társadalmi megítélésükre. A negyedik téma a Skanzen képzési tevékenységének hatását elemzi a felhasználók örökségfogalmára vonatkozóan, ezen belül is feltárjuk a néphagyományéltető óvónők és a múzeumot használó általános iskolai tanárok pedagógiai gyakorlatának alakulását és ennek hatását a gyerekek/diákok és családjuk mindennapi életében. Előadásomban kitérek mindazokra a kutatásokra, amelyeket az intézmény kutatói felvállaltak.

Örökség és emlékezet - Erdős Kamill cigány közösségekben végzett terepmunkája nyomában

Erdős Kamill lényegében amatőr néprajzkutatóként, rendkívüli érzéssel építette ki kapcsolatait és épült be különböző cigány közösségekbe. Írásai egyszerre láttattak és láttatnak kulturális jelenségeket a cigány *kultúrák* heterogenitásában és értenek meg belülről szinte azonosulásig. Ennek a komplex látásmódnak köszönhetően egy minden korábbinál árnyaltabb képet nyújtó forrásanyagot hagyott az utókorra, ezzel is segítve a romantikus és egzotizáló cigánykutatás újraértelmezését.

Életműve néhány év termése, betegsége és korai halála megakadályozta hosszabb távú tervek megvalósításában.

Munkacsoportunk arra vállalkozott, hogy a töredékében ismert életművet feltárja, feldolgozza, közzétegye és visszajuttassa a forrásközösségekhez.

Erdős Kamill első „terepi” tapasztalatait feltehetően még a hadifogság idején szerezte a cigányokról. Míg gyűjtéseket az 1950-es évek elején is folytatott, azok akkor váltak koncepciózusabbá és módszeresebbé, amikor a fényképei is készültek, 1956-1961 között. Munkacsoportunk ennek az 514 fekete-fehér fényképfelvételnek a nyomán kezdte el a hagyaték feltárását, beleértve tárgygyűjtéseit, kéziratait, terepnaplóit és kiterjedt levelezését. A hagyaték nagyobbik része az Erkel Ferenc Múzeumban található Gyulán, ahol Erdős Kamill élete utolsó időszakában élt, de kisebb-nagyobb mértékben más múzeumok, többek között a Néprajzi Múzeum is osztoznak rajta.

Terepi munkánk első lépéseként a képeket elvittük azokba a közösségekbe, ahol Erdős Kamill is járt, keresve azokat, akiket egykor megörökített vagy leszámazottaikat, emlékezőket. A felidézett, asszociált, elmesélt, elfelejtett vagy elhallgatott történeteken keresztül szeretnénk folytatni, újrakeretezni Erdős Kamill törekvését: lebontani, árnyalni, tartalommal megtölteni a felszínesen, leegyszerűsítő, sztereotíp és előítéletes módon használt „cigány” kifejezést.

Tárgyi örökség és szellemi örökség – a múzeumi gyűjtemény értelmezési lehetőségei. Kérdések és nehézségek

Az ICOM új múzeum definíciója megőrizte a korábbi definícióban már megjelent, a (múzeumi) örökséget kettősségében értelmező megfogalmazást:

„A múzeum ... kutatja, gyűjti, megőrzi, értelmezi és kiállítja a tárgyi és szellemi örökséget.”

Az örökség nemcsak tárgy- vagy műemlékgyűjteményt foglal magában, hanem olyan immateriális megnyilvánulásokat is, mint az élő kifejezések hagyományai. Az ICOM múzeumdefiníciója elismeri a múzeumok szerepét „az emberiség tárgyi és szellemi örökségének” megőrzésében és védelmében.

Az örökség kettős jellegű, egyszerre lokális és globális, és még a „világörökség” is különleges jelentéssel bír hordozói és más helyi közösségek számára. Az a megközelítés, amely szerint a védelem az egyetemes/globális érték, mint „az emberiség öröksége” fogalmán alapul (Cameron: 2005). Az örökség természetének kettőssége –miszerint egyszerre egyetemes érték, másrészt pedig különleges jelentése és jelentősége van a helyi és hordozó közösségek számára – kihívást jelent megőrzésében és múzeumi bemutatásában egyaránt.

Amikor az örökségről beszélünk, nem mindenki ugyanarról beszél, noha legtöbbször ugyanazokat a standardekert és fogalmakat használják. E szavak burkolt jelentése azonban gyakran nem egyezik meg, és így „elveszhetünk a fordításban”. Meg kell érteni az örökség összetettségét és sokrétűségét, amelyet nem mindig szolgálnak a jelenleg használt kategóriák: szellemi kulturális örökség kontra tárgyi (ingó vagy ingatlan) kulturális örökség, kulturális örökség kontra természeti örökség. E tipológiák használatának egyik következménye, hogy az emberek hajlamosak arra összpontosítani, hogy az örökség különböző formái miben különböznek egymástól, nem pedig arra, hogy mi egyesíti őket, mi a közöttük fennálló kapcsolat.

Előadásomban a múzeumi gyűjtemény rendszerén keresztül arra keresem a választ, hogy milyen formákban jelenik meg a szellemi örökség a gyűjtemény fizikai és nem fizikai objektumaiban? Hogyan valósítható meg, hogy az örökség múzeumi konstrukcióiban a múzeum mellett más hangok, a közösség hangja(i) is megjelenjenek?

Szabó Henriett

A szellemi kulturális örökség néprajzi filmes ábrázolása: vizuális etnográfiai műhelymunka a Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszékén

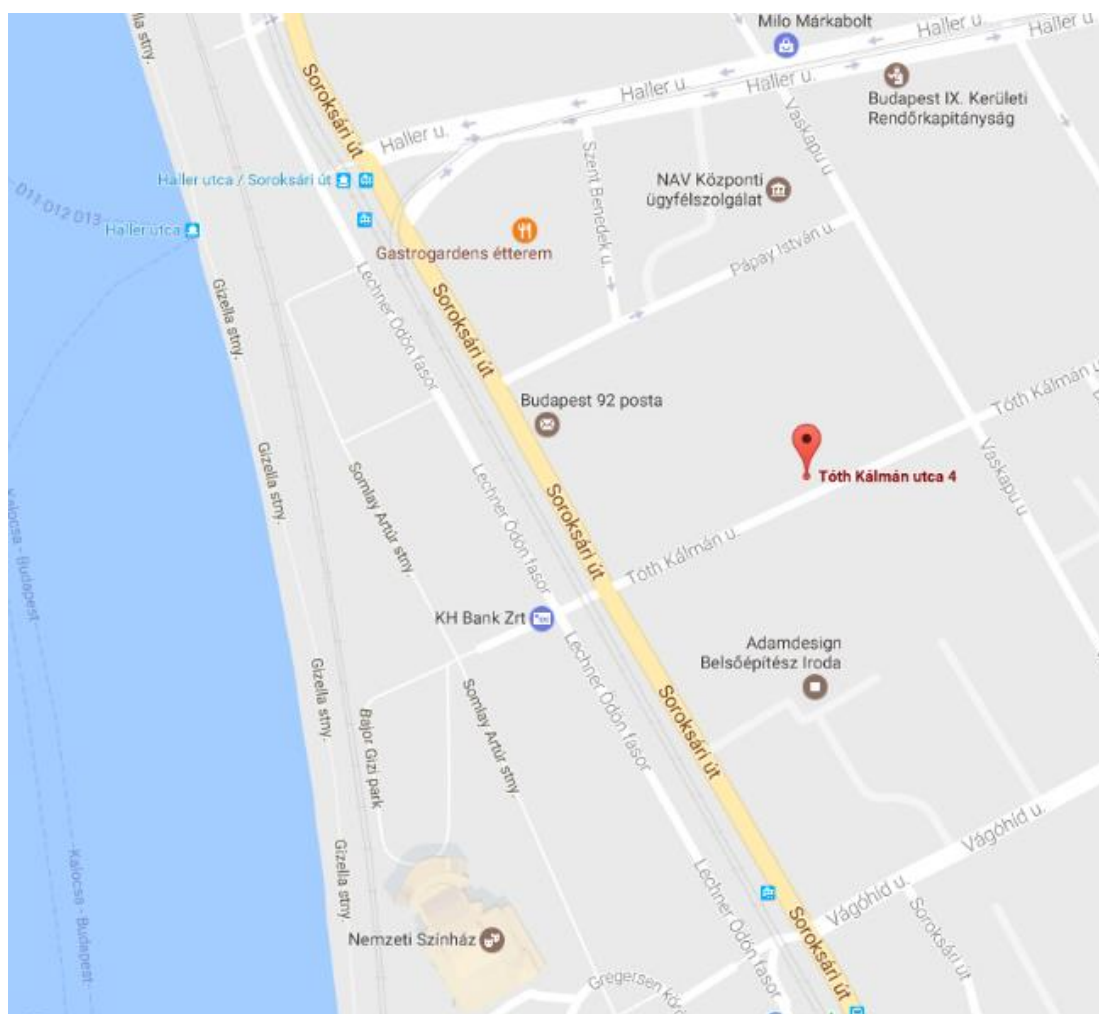
Az előadás célja, hogy bemutassa az „Élő néprajzi hagyományaink” dokumentumfilm-sorozat keretei között folyó OTKA kutatás elméleti háttérét és a tervezett epizódok általános tartalmi jellemzőit. Az észak-kelet-magyarországi kutatási színtereken végzett örökségfeltáró munka eredményei azt tükrözik, hogy a hagyomány a lokális életvilágokban fontos közösségfunkciókkal rendelkezik és gyakran az egyéni életutakra is meghatározó befolyást gyakorol. A filmsorozat egyes epizódjai bemutatják azt a kortárs társadalmi kontextust, ahol a hagyományörzés és ennek a társadalmi működésre, a személyes életutakra gyakorolt hatása figyelemreméltó.

Forrásközösségek és kulturális örökség

Az előadás a Néprajzi Múzeum NKFI Alapból megvalósuló kutatásának terveit mutatja be. Az első év kutatásokra való felkészülésről és az elméleti megalapozásról szól. A terepkutatások az intézményben 2023 szeptemberében fognak megkezdődni a konzorciális projekt ütemterve szerint. A kutatások abból az előfeltevésből indulnak ki, hogy az utóbbi másfél évszázadban a Néprajzi Múzeumba került tárgyak sokrétű értelmezéséhez, illetve mai szerepük újragondolásához elkerülhetetlen a forrásközösségekkel való minél szorosabb kapcsolat kialakítása. Ebben a megközelítésben a múzeumi tárgyak nem csak egy eltűnő életforma rekonstrukciójának és reprezentációjának a lehetőségét rejtik magukban, hanem aktív szerepet játszhatnak a múzeum és a forrásközösségek közötti kortárs dialógusok, értelmezések kialakításában, valamint hozzájárulhatnak az adott közösség örökség-diskurzusához is.

Ezek a megszólaltatások segítenek a gyűjtemények, tárgyak jobb megértésében. A minél gazdagabb értelmezés feltétele e tárgyakhoz való hozzáférés, illetve e tárgyakkal kapcsolatos legkülönbözőbb forrású tudásokhoz, ismeretekhez való hozzáférés. A múzeumi tárgyak újbóli megszólaltatása, illetve a forrásközösségbeli és a múzeumi ismeretek kapcsolatba hozása e körbe tartozik. Ez a kettő egyszerre gyakorlati szempontból hasznos és szakmai etikai szempontból kiemelkedően releváns. E kapcsolatok feltárásának módszertani megalapozása elősegíti a forrásközösség és örökség koncepcióinak minél jobb használatát.

BTK Néprajztudományi Intézet

Címünk: 1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4. B épület, 8. emelet

Postacímünk: 1453 Budapest, Pf. 33.

Központi telefonszámunk: (061)224-67-00